

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ПЕРЕЯСЛАВ – ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ»**

ГАРБАР ОЛЬГА ПЕТРІВНА

УДК 378.124.2:001.89.008:37.06(477.46)

**ПРОФЕСОР С.С. РУБІН (1900-1985 рр.): НАУКОВА,
ОРГАНІЗАЦІЙНА, ПЕДАГОГІЧНА ТА ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ**

07.00.07 – історія науки і техніки

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
історичних наук

Переяслав – Хмельницький – 2012

Дисертація є рукопис.

Робота виконана на кафедрі історії та культури України ДВНЗ «Переяслав – Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» МОНмолодьспорту України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
Коцур Анатолій Петрович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри української історії
та етнополітики.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Зленко Валентина Андріївна,
Державна наукова сільськогосподарська бібліотека
Національної академії аграрних наук України,
провідний науковий співробітник сектору наукознавства
Центру історії аграрної науки;

кандидат історичних наук, доцент
Деркач Олексій Павлович,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
доцент кафедри автотракторного, сільсько-
і лісгосподарського машинобудування.

Захист відбудеться «22» грудня 2012 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 27.053.01 у ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (08401, Київська обл., м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 30, конференц -зал ім. В. О. Сухомлинського).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці ДВНЗ «Переяслав – Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (08401, Київська обл., м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 30).

Автореферат розісланий «21» листопада 2012 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат історичних наук, доцент

О.Ф. Глоба

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Становлення Української держави вимагає зосередження матеріальних і духовних зусиль, створює потребу пильніше вивчати досягнення вітчизняних учених у науковій, організаційній, педагогічній та громадській діяльності. Особливої актуальності цей процес набуває в об'єктивній оцінці внеску окремої постаті у розвиток одного з найбільших і важливих секторів економіки України – агропромислового комплексу. З огляду на це наукові здобутки українських учених є безцінним скарбом для майбутніх поколінь науковців, працівників аграрної сфери, освітян. Враховуючи дану позицію, є зрозумілою нагальна необхідність відтворення історичної пам'яті про одного з найвидатніших представників когорти учених-землезнавців, талановитого організатора наукових досліджень з утримання ґрунту в садах, доктора сільськогосподарських наук, професора Симона Самійловича Рубіна (1900–1985), чий життєвий шлях становить цілу епоху вітчизняного наукового та суспільного розвитку.

Аналіз діяльності С.С. Рубіна є актуальним з огляду на масштабність і різноплановість його наукового доробку світового рівня, що уславив вітчизняну науку, став її національним надбанням.

Актуальність дослідження зумовлена ще й тим, що досі немає фундаментальної науково-історичної праці узагальнюючого характеру, не створено спеціального комплексного дослідження життя і діяльності С.С. Рубіна. Наукова та практична діяльність ученого висвітлені недостатньо, однобічно, не подається належна оцінка сучасної аграрної науки в нових економічних умовах, що склалися в Україні. Отже, на хвилі зростаючого інтересу до діяльності С.С. Рубіна (нещодавно минуло 112 років від дня його народження), в науковому доробку сучасної історіографії повинна зайняти почесне місце його постать як видатного вченого й організатора землеробської науки – непересічної постаті ХХ ст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою частиною тематичного плану ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» з виконанням теми «Становлення і розвиток наукових шкіл на теренах України у другій половині ХІХ – на початку ХХІ ст.: зміни наукових концепцій, закономірності та механізми розвитку науки» (номер державної реєстрації 0112U005221).

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі комплексного, критичного аналізу архівних матеріалів, наукових праць, епістолярної спадщини дослідити наукову, організаційну, педагогічну й громадську діяльність С.С. Рубіна та показати внесок ученого в розвиток аграрної науки, становлення землеробської справи в Україні ХХ ст.

Виходячи з поставленої мети, сформульовано такі **завдання дослідження**:

- проаналізувати стан наукової розробки досліджуваної теми, джерельну базу і окреслити методологічну основу дисертації;

- розкрити основні етапи формування С.С. Рубіна як ученого-землезнавця та плодівника; визначити періодизацію життя та наукової діяльності С.С. Рубіна й роль кожного етапу у формуванні його наукового світогляду;
- охарактеризувати внесок С.С. Рубіна в розвиток землеробської науки; охарактеризувати основні напрями наукових досліджень С.С. Рубіна, показати роль і місце наукового доробку вченого для подальшого розвитку вітчизняної землеробської науки;
- висвітлити науково-дослідницьку роботу на кафедрі агрохімії ґрунтознавства й землеробства Уманського сільськогосподарського інституту;
- обґрунтувати внесок С.С. Рубіна в становлення та розвиток садового землеробства, рільництва та агрохімії;
- відобразити викладацьку діяльність професора С.С. Рубіна, його роль у підготовці вчених-агрономів;
- з'ясувати головні напрями досліджень наукової школи С.С. Рубіна;
- висвітлити громадську та просвітницько-популяризаторську діяльність вченого.

Об'єкт дослідження – наукова, організаційна, педагогічна та громадська діяльність професора С.С. Рубіна.

Предметом дослідження є науковий внесок професора С.С. Рубіна у розвиток садового і польового землеробства, агрохімії, а також у підготовку кваліфікованих спеціалістів галузі та багатогранна громадська робота в 1920–1980-х рр.

Хронологічні рамки дослідження визначаються роками життя та діяльності С.С. Рубіна (1900–1985), хоча при висвітленні багатьох аспектів проблеми неминучим був вихід за означені хронологічні межі.

Методи дослідження:

- *теоретичний та історико-логічний аналіз, синтез, систематизація і класифікація* архівних матеріалів та друкованих джерел з досліджуваної проблеми (дали змогу визначити структуру і сутність проблеми, окреслити внесок С.С. Рубіна у розвиток землеробської науки в Україні);
- *пошуково-бібліографічний* (з метою вивчення публікацій С.С. Рубіна, одиниць епістолярної спадщини, архівних матеріалів та наукової літератури з проблеми дослідження);
- *ретроспективний* (дав змогу розкрити історичне минуле, відобразивши характерні тенденції розвитку вітчизняної землеробської науки у ХХ ст.);
- *персоналістично-біографічний* (використовувався для аналізу життєвого і творчого шляху С.С. Рубіна, з'ясування ролі окремих науковців у формуванні його світогляду, а також застосовувався для відбору і структурування фактів біографії вченого, що сприяло визначенню напрямів його наукової діяльності);
- *проблемно-хронологічний* (забезпечив здійснення періодизації життєвого шляху і наукової діяльності вченого в динаміці, змінах і часовій послідовності);

- *порівняльний* (дозволив виявити методологічні аналогії та відмінності в підходах дослідників радянського і сучасного періодів, а також прослідкувати зміни, які відбулися в різні періоди накопичення знань з досліджуваної проблеми);
- *класифікації* (дозволив диференціювати як використані джерела та літературу, так і наукові праці дослідників відповідних історіографічних періодів).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що уперше:

- в українській історіографії на основі різнопланових за змістом і походженням джерел комплексно проаналізовано наукову, організаційну, викладацьку та громадську діяльність професора С.С. Рубіна;
- наведено й конкретизовано маловідомі факти з життя та діяльності вченого, які раніше не були оприлюднені в наукових публікаціях;
- з'ясовано основні чинники, що впливали на процес формування наукового світогляду С.С. Рубіна;
- розроблено періодизацію життя і наукової діяльності вченого;
- проаналізовано наукові праці С.С. Рубіна, що дало змогу значно поглибити знання про подальший розвиток вітчизняної землеробської науки.

Удосконалено:

- бібліографію наукових праць ученого та публікацій про нього;
- деталізацію матеріалів, що стосуються діяльності С.С. Рубіна в УСГІ;
- джерелознавчу базу, за рахунок запровадження до наукового обігу маловідомих архівних матеріалів про С.С. Рубіна, що дали можливість об'єктивно проаналізувати життя і творчість ученого, а також подати в сучасній науковій інтерпретації відомості про видатного вітчизняного дослідника.

Отримав подальший розвиток:

напряму наукової роботи з відтворення життєвого шляху та наукової діяльності вітчизняних учених-землезнавців.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості заповнити прогалину у вивченні наукової спадщини видатного агрономічного діяча й організатора сільськогосподарської науки та освіти в Україні професора С.С. Рубіна. Фактичний матеріал, узагальнення і висновки дисертаційного дослідження суттєво доповнюють і розширюють сучасні знання з історії розвитку землеробської науки в Україні ХХ ст. Вони можуть бути використані в навчальному процесі при викладанні нормативних курсів «Історія України», «Історія науки й техніки в Україні», спецкурсів, а також при написанні галузевих підручників, навчальних посібників, довідників, словників, енциклопедій тощо.

Особистий внесок здобувача. Результати та висновки, які наведені в дисертаційному дослідженні, отримані автором особисто. Розробки, що містяться в роботі, виконано автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження доповідались автором на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання українського державотворення: історія і сучасність» (Коломия, 2011), Всеукраїнській науковій конференції молодих учених «Економічні та загальноосвітні науки» (Умань, 2011), IV Міжнародній науковій конференції молодих учених, присвяченій 20-річчю незалежності України (секція кафедри української історії та етнополітики) (Київ, 2011), науковій конференції «Проблеми суспільно-політичних, гуманітарних та загальноосвітніх дисциплін в аграрному вузі», присвяченій 20-річчю проголошення незалежності України та 15-річчю ухвалення Конституції України (Умань, 2011), Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 20-ій річниці Всеукраїнського референдуму «Українська державність: історія і сучасність» (Київ, 2012).

Публікації. Основні положення дисертації викладено в 9-и наукових працях, у тому числі – 4-ох публікаціях у наукових фахових виданнях, що входять до переліку ДАК України зі спеціальності «Історія науки й техніки».

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, додатків і списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 242 сторінки. Обсяг основного тексту – 180 сторінок, додатки – 22 сторінки, список використаних джерел розміщено на 38 сторінках (390 найменувань).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** розкрито актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дисертаційного дослідження, встановлено хронологічні межі, розкрито наукову новизну та практичне значення роботи, особистий внесок здобувача; наведено відомості про апробацію роботи, публікації здобувача, структуру й обсяг дисертації.

У **першому розділі «Історіографія, джерела та методологія дослідження»** проаналізовано ступінь розробки наукової проблеми, стан її джерельної бази, визначено та обґрунтовано методологічні основи дослідження.

У **підрозділі 1. 1. «Стан наукової розробки»** проведено аналіз наукових праць, що стосуються багатогранної діяльності професора С.С. Рубіна. Констатується, що в українській історіографії немає спеціального дослідження, яке б розкривало наукову, організаційну, педагогічну та громадську діяльність професора С.С. Рубіна.

Встановлено, що ще за життя С.С. Рубіна та після його смерті була високо оцінена його визначна роль в розвитку землеробської науки. Про нього написано низку статей колегами, учнями, тими, хто працював поруч у науково-дослідній і науково-організаційній роботі, друзями, шанувальниками його таланту.

Провідні наукові і громадсько-політичні видання радянського періоду, ще за життя С.С. Рубіна, друкували матеріали про нього як визначного дослідника. Невеликі за обсягом публікації несли суто інформаційне забезпечення, не мали глибокого наукового аналізу його життя і діяльності.

У статті М. Мартиненко¹ подається короткий біографічний нарис, напрям кафедральних досліджень С.С. Рубіна, його просвітницько-популяризаторська діяльність та основні ідеї книги «Удобрення плодкових і ягідних культур».

На сторінках газет «Правда України», «Черкаська правда», «Уманська зоря» йдеться про внесок професора С.С. Рубіна у розвиток агропромислового комплексу та підготовку кваліфікованих спеціалістів.

Газета «Радянська освіта» за 16 грудня 1971 р.² помістила на своїх сторінках портрет С.С. Рубіна з підписом: «Учені кафедри загального землеробства Уманського сільськогосподарського інституту, якою керує професор Симон Самійлович Рубін, розробляють рекомендації, зв'язані з поліпшенням обробітку ґрунтів, сівозмін, застосуванням гербіцидів і добрив у Південній Лісостеповій зоні України».

У статті співробітників кафедри загального землеробства «Заслужена нагорода»³ викладено стислу розповідь про вихованця УСГІ С.С. Рубіна та його високу державну нагороду. У праці І. Гергеля «Професор Рубін»⁴ мова йде про «Рубінівський» почерк у керівництві аспірантурою та вихованні майбутніх науковців.

Вперше з точки зору сучасних поглядів наукові здобутки С.С. Рубіна розглядаються в наукових статтях, підготовлених вченими Уманського державного аграрного університету, розміщених у науковому журналі «Вісник Уманського державного аграрного університету».

Зміст фахових публікацій розкриває подальший розвиток творчого спадку С.С. Рубіна у розвитку стратегії сучасного землеробства і садівництва, в удосконаленні системи землеробства в Лісостепу України, у розробці науково-обґрунтованих, екологічно безпечних систем боротьби з бур'янами у посівах сільськогосподарських культур та формуванні високої їх продуктивності⁵.

Заслугує на увагу монографія В.О. Пастушенко «Сівозміни на Україні»⁶, де автор відзначає ім'я С.С. Рубіна серед учених післявоєнного періоду, які провели значну науково-дослідну роботу з вивчення ґрунтів і питань землеробства в Україні. Високу оцінку науковим пошукам та викладацькій діяльності професора С.С. Рубіна дає доктор с.-г. наук, професор І.М. Карасюк⁷.

¹Мартиненко М. Благородный труд: Лауреаты Сталинских премий / М. Мартиненко // Сталинское племя. – 1952. – 22 марта.

²Фотохроніка // Радянська освіта. – 1971. – 16 грудня.

³Заслужена нагорода: про нагородження професора С.С. Рубіна орденом «Знак Пошани» // За сільськогосподарські кадри. – 1958. – 13 березня.

⁴Гергель І. Професор Рубін / І. Гергель // Черкаська правда. – 1971. – 31 березня.

⁵Грицаєнко З.М. Біолого-екологічні та агротехнічні напрямки досліджень дії гербіцидів і фізіологічно – активних речовин у посівах сільськогосподарських культур / З.М. Грицаєнко // Вісник УДАУ. – 2004. – №1 – 2. – С. 25 – 32.; Єщенко В.О. Удосконалення системи землеробства в Лісостепу України / В.О. Єщенко // Вісник УДАУ. – 2004. – №1 – 2. – С. 20 – 25.; Зінченко О. І. Становлення та розвиток досліджень з агрономії на кафедрі рослинництва і кормо виробництва Уманського ДАУ / О.І. Зінченко // Вісник УДАУ. – 2004. – №1. – 2. – С. 32 – 38.; Копитко П.Г. Результати багаторічних досліджень з оптимізації живлення рослин і родючості ґрунту в плодкових насадженнях / П.Г. Копитко // Вісник УДАУ. – 2004. – №1 – 2. – С. 6 – 12.; Уманський державний аграрний університет: 160 років / Редкол. П.Г. Копитко, Г.М. Господаренко, П.В. Костоґриз та ін. – Умань: І.М. Трубак, 2004. – 32 с.

⁶Пастушенко В.О. Сівозміни на Україні / В.О. Пастушенко. – К.: Урожай, 1972. – 395 с.

⁷Карасюк І.М. Життя прожити – не поле перейти / І.М. Карасюк. – К.: ЗАТ «Нічлава», 2003. – 360 с.

Слід відзначити наукові рецензії, відгуки на праці вченого, що дозволяють визначити вагу і значення його наукових поглядів, місце його наукового доробку в тогочасній науковій думці. Рецензії і відгуки на книги С.С. Рубіна «Удобрення плодкових і ягідних культур» та «Утримання ґрунту і удобрення в інтенсивних садах» подають у наукових виданнях вчені: Г.К. Васкан, І.Г. Богдан, Ф. Лівінський, А. Шепельський, П. Попович, М.П. Тарасенко, Є.Д. Зеленська, О.Г. Шепельська, П.А. Власюк, В. Загребенюк, А.І. Петелько, А.А. Рыбаков⁸.

Ювілейним датам С.С. Рубіна та його науковим здобуткам присвячено також низку спеціальних публікацій у наукових і громадсько-політичних виданнях⁹. Широко відзначаючи 90-річчя від дня народження професора С.С. Рубіна, проведено розширене засідання наукового студентського гуртка загального землеробства та наукову конференцію, присвячену вшануванню пам'яті видатного вченого¹⁰.

У роки незалежності України створено низку підручників та посібників для студентів ВНЗ агрономічного профілю, автори яких високо оцінюють наукову спадщину С.С. Рубіна, ставлять його ім'я у ряд найвидатніших постатей в історії вітчизняної та світової агрономічної науки. В.О. Єщенко називає С.С. Рубіна, як всесвітньо відомого вченого з питань утримання ґрунтів у садах, який рекомендував в умовах достатнього і нестійкого зволоження Лісостепової зони замінити парову систему утримання міжрядь дерново-перегнійною¹¹. Дослідник зауважує, що С.С. Рубін є автором багатьох наукових розробок і в галузі рільництва.

⁸Васкан Г.К. Новая книга об удобрении садов / Г.К. Васкан // Садоводство, виноградарство и виноделие Молдавии. – 1976. – №2. – С. 63 – 64.; Загребенюк В. Для вас плодводи: Рецензія на книгу С.С. Рубіна «Удобрення плодкових і ягідних культур» / В. Загребенюк // Черкаська правда. – 1975. – 14 лютого.; Лівінський Ф. Живлення плодкових дерев / Ф. Лівінський // Хлібороб України. – 1975. – №9. – С. 45.; Петелько А.І. Корисна книга [С.С. Рубін. Утримання ґрунту і удобрення в інтенсивних садах. – М.: Колос, 1983. – 272с.] / А. І. Петелько // Вісник сільськогосподарської науки. – 1984. – №8. – С. 159.; Рыбаков А.А. Рецензия на книгу Рубин С.С. Содержание почвы и удобрения в интенсивных садах. – М.: Колос, 1983 / А.А. Рыбаков // Садоводство. – 1984. – С. 27.; Тарасенко М.П. Удобрення плодкових і ягідних культур / М.П. Тарасенко, Є.Д. Зеленська, О.Г. Шепельська // Вісник сільськогосподарської науки. – 1975. – №5. – С.114 – 115.; Шепельський А. Отзыв на книгу С.С. Рубина «Удобрение плодовых и ягодных культур» / А. Шепельський, П. Попович // Отзывы о работе кафедры общего земледелия УСХИ. – 1975. – 21 января.

⁹Гергель І. Професор Рубін / І. Гергель // Черкаська правда. – 1971. – 31 березня.; Горбатюк Д. 60 молодих років / Д. Горбатюк // Уманська зоря. – 1960. – 18 лютого.; Здоровцов О.І. Крізь призму часу / О.І. Здоровцов, М.Ю. Замаховська. – Умань: Редакційно – видавничий відділ УНУС, 2011. – 192 с.; Поник І. Наші ювіляри [Рубіну С.С. – 75 років] / І. Поник // Уманська зоря. – 1975. – 15 лютого.; Карасюк І.М. Симон Самійлович Рубін сторінки життя і наукової діяльності / І.М. Карасюк, О.І. Здоровцов, М.Ю. Замаховська // Збірник наукових праць, присвячений 100 – річчю від дня народження С.С. Рубіна. – Умань, 2000. – С. 7 – 12.; Терещенко Ю.Ф. Пам'яті Симона Самійловича Рубіна / Ю.Ф. Терещенко, В.В. Любич // Матеріали всеукраїнської наукової конференції молодих учених. – Умань, 2010. – Ч. 1: Сільськогосподарські, біологічні та технічні науки. – С. 21 – 22.

¹⁰90 років з дня народження заслуженого діяча науки УРСР, заслуженого працівника вищої школи, лауреата Державних премій СРСР і УРСР, професора Рубіна Симона Самійловича: програма наукової конференції (15-16 лютого). – Умань, 1990. – 4 с.; Цимбровська Л.О. Учений і педагог / Л.О. Цимбровська // За сільськогосподарські кадри. – 1990. – 15 лютого.

¹¹Загальне землеробство: підручник / за ред. В.О. Єщенко. – К.: Вища освіта, 2004. – 336 с.

Інформацію про місце та внесок С.С. Рубіна у розвиток садового і польового землеробства подають видання, присвячені історії аграрної науки і закладів аграрного спрямування, зокрема Уманському СГІ¹².

І.І. Білоус та І.І. Білоус у монографії «Уманський сільськогосподарський інститут» вказують на те, що наукові дослідження проводяться доктором с.-г. наук С.С. Рубіним з проблем садівництва в силу своєї теоретичної і практичної значимості є основоположними, які визначили спрямування наукових робіт з актуальних проблем живлення плодкових рослин, системи утримання ґрунту в садах, а також з вивчення впливу добрив і обробітку ґрунту на ріст і формування кореневої системи плодкових дерев.

Належне місце займає постать С.С. Рубіна в сучасних виданнях¹³.

У 1991 р. побачило світ фундаментальне видання «Симон Рубін у спогадах сучасників. Цінна спадщина ученого і педагога». Книга містить спогади сучасників, членів сім'ї, колег по роботі і багатьох учнів про життєвий і творчий шлях ученого¹⁴.

Більш повну інформацію про наукові роботи видатного землезнавця можна почерпнути з бібліографічних покажчиків праць вченого¹⁵.

Наукова аграрна громадськість і в радянські часи, і після них великою мірою спиралася на наукові розробки професора С.С. Рубіна. В день його смерті в газетах з'явилися статті-некрологи¹⁶.

В останні роки більш детально висвітлила творчу спадщину С.С. Рубіна О.П. Гарбар¹⁷.

¹²Белоус И.И. Уманский ордена Трудового Красного Знамени сельскохозяйственный институт имени А.М. Горького 1844 – 1974 / И.И. Белоус, И.И. Белоус. – К.: Вища школа, 1976. – 96 с.

¹³І.М. Уманський сільськогосподарський інститут (1844-1994): монографія / І.М. Карасюк. – К.: Вища школа, 1994. – 200 с.; Кафедра біології: минуле, сучасне і майбутнє / З.М. Грицаєнко, В.П. Карпенко, І.Б. Леонтюк, О.Г. Прудис. – Умань: УВПІ, 2011. – 176 с.; Уманська сільськогосподарська академія (1844-1999) / Уклад. І.М. Карасюк, М.Ю. Замаховська; фото Р.В. Длугоборського. – К.: Сільгоспосвіта, 1999. – 48 с.: іл.; Уманський державний аграрний університет: історія, сьогодення, славетні імена. – К.: Грамота, 2009. – 296 с.; Уманський національний університет садівництва (1844-2011): Літопис становлення і визнання / А.Ф. Головчук, А.У. Коваль, М.В. Недвига; за ред. А.Ф. Головчука. – Вінниця: ТОВ «Консоль», 2012. – 240 с.

¹⁴Симон Рубин в воспоминаниях современников: Ценное наследие ученого и педагога / И. М. Карасюк, М.Е. Замаховская, А.И. Здоровцов и др. – К.: Изд – во УСХА, 1991. – 160 с.

¹⁵Библиографический указатель работ Симона Самойловича Рубина / Ф.С. Лиризман; Отв.за вып. И.М. Карасюк, А.Ф. Бутыло. – Умань, 1980. – 36 с.; Професор Рубін Симон Самійлович (1900-1985): бібліографічний покажчик / Уклад. А.П. Коцур, О.П. Гарбар, В.В. Гарбар, Л.І. Страйгородська. – Умань, 2012. – 165 с.

¹⁶Памяти: [Некролог С.С. Рубин] // Садоводство. – 1985. – №5. – С. 30.; Рубін Симон Самійлович [Некролог] // Уманська зоря. – 1985. – 12 січня.; Рубін Симон Самійлович [Некролог] // Черкаська правда. – 1985. – 12 січня.

¹⁷Гарбар О. П. Викладацька діяльність С.С. Рубіна / О.П. Гарбар // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – Київ, 2011. – №4. – С. 93 – 98.; Гарбар О.П. Науково-дослідницька робота професора С.С. Рубіна (1900 – 1985 рр.) на кафедрі агрохімії, ґрунтознавства і землеробства Уманського сільськогосподарського інституту / О.П. Гарбар // Наукові записки з української історії: збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – Вип. 27. – С.317 – 322.; Гарбар О. Розвиток наукової школи професора С. С. Рубіна / О.П. Гарбар // Часопис української історії. – Київ, 2011. – Вип.21. – С. 127 – 129.; Гарбар О.П. Уманський період діяльності С.С. Рубіна (1917-1985) О.П. Гарбар // Часопис української історії. – Вип. 24. – С. 166 – 171. Гарбар О.П. Становлення наукового світогляду Симона Самійловича Рубіна / О.П. Гарбар // Гілея: науковий вісник. – Київ, 2011. –

Вип. 53. – С. 101 – 104.

Отже, недивлячись на наявність різних за своїм змістом і спрямованістю праць про С.С. Рубіна, водночас, не було здійснено комплексного дослідження його наукової, організаційної, викладацької та громадської діяльності, що підтверджує актуальність обраної теми.

У підрозділі 1.2. «Джерельна база» зазначається, що для проведення науково-історичних досліджень за темою дисертації була використана широка й різноманітна джерельна база, яка складається з наукових праць С.С. Рубіна, унікальних архівних документів (більшість із них уперше вводяться в науковий обіг), а також періодичних видань досліджуваного періоду.

Основою джерельної бази дослідження стали наукові праці С.С. Рубіна, які дали змогу відтворити основні етапи формування наукового світогляду і напрямів діяльності професора.

У дисертаційному дослідженні загалом використано 63 документи із 37 справ 14 описів 12 фондів 5 архівів – Державного архіву Київської області, Державного архіву Черкаської області, Центрального державного історичного архіву Білорусі в м. Мінську, Зонального архіву Білорусі в м. Молодечно, архіву Уманського національного університету садівництва. Документи цих архівів становлять джерельну базу наукової роботи.

Важливу інформацію для дисертаційного дослідження почерпнуто з різних фондів кафедри загального землеробства УНУС, фондів музею історії УНУС та наукової бібліотеки УНУС.

У підрозділі 1.3. «Теоретико-методологічні основи роботи» висвітлено загальні проблеми методології досліджень з історії науки і техніки.

Для написання роботи використані принципи історизму, об'єктивності, цілісності і всебічності, системності та комплексності, плюралізму, які обумовлюють методи дослідження: пошуково-бібліографічний, ретроспективний, проблемно-хронологічний, персоналістично-біографічний і метод класифікації.

За допомогою комплексу методів і принципів проаналізовано літературу та джерела з даної проблеми, систематизовано одержану інформацію та зроблено певні висновки.

У другому розділі «Основні етапи формування С.С. Рубіна як ученого-землезнавця та плідвіника» відтворено цілісну картину формування наукового світогляду, становлення особистості вченого, висвітлено основні етапи його життєвого і творчого шляху та розроблено їх періодизацію.

У підрозділі 2.1. «Мінський період життя та діяльності С.С. Рубіна (1900–1917 рр.)» висвітлено основні чинники формування наукового світогляду вченого.

Симон Самійлович Рубін народився 16 лютого 1900 р. у селищі Родошковичі Мінської області у багатодітній сім'ї вчителя.

Родинний мікроклімат, де панували добрі взаємини батьків і дітей, був саме тим середовищем, де формувалася особистість майбутнього вченого. Батьки багато уваги приділяли дітям, виховуючи в них найкращі людські якості: чесність, правдивість, скромність, почуття обов'язку і відповідальності, любов до праці, повагу до людей.

Вже в місцевому двохкласному училищі, повний курс якого не закінчив,

С.С. Рубін робив перші кроки в освіту, він проявив особливу захопленість садівництвом і городництвом. Свої знання у цій галузі він розширив у Мінському нижчому сільськогосподарському училищі з досить оригінальною системою навчання, куди вступив у 1912 р. Вчителями стали бригадири-«економи», як їх тоді називали в поміщицьких маєтках. Були вчителі, які допомагали знаходити відповіді, спонукали думати, самому відкривати «секрети» знань.

Протягом 1916–1917 рр. С.С. Рубін працював техніком-садоводом у передовому на той час поміщицькому господарстві. Природна обдарованість, виключна працелюбність, самодисципліна і бажання навчатися, любов до землі привели його до Уманського середнього училища садівництва і землеробства, в яке він вступає у 1917 р.

У підрозділі 2.2. «Навчання і викладацька діяльність у Московській сільськогосподарській академії ім. К.А. Тімірязєва (1926–1930 рр.)» досліджено становлення С.С. Рубіна як наукового працівника і формування його поглядів під час навчання у Тімірязєвці.

Бажання поглибити свої знання, працювати у галузі агрохімії привело С.С. Рубіна в 1926 р. на відділення агрохімії та ґрунтознавства рослинницького факультету академії імені К.А. Тімірязєва в Москві. Тут він отримує широку агрономічну і біологічну підготовку під керівництвом таких вчених, як: В.Р. Вільямс, Н.Я. Дем'янов, О.Г. Дояренко, В. І. Едельштейн, І.А. Каблуков, Д. Н. Прянішніков.

С.С. Рубін бере активну участь у наукових експедиціях, активно працює в гуртках і на семінарах із агрономічних дисциплін, у наукових відрядженнях і експедиціях. Будучи практикантом відомого ученого і педагога, професора О.Г. Дояренка, він вперше прилучився до дослідної агрономії на одному із кращих дослідних полів того часу. Щорічно в період літньої виробничої практики брав активну участь у наукових дослідженнях кафедри агрохімії, інших наукових установ.

Під час весняно-літньої практики 1929 р. С.С. Рубін очолює агрономічну лабораторію Володимирської дослідної станції й водночас виконує програму досліджень про вплив вапнування на ґрунтові процеси і ріст рослин.

Навчаючись у академії, він досконало вивчив англійську мову, відвідував лекції на інженерно-технічному факультеті, де цікавився математикою, знаходив час і відвідував лекції П.Г. Шитта, і ці лекції прищепили в ньому любов до садівництва. Двадцять років для сільськогосподарської академії ім. К.А. Тімірязєва – це період науково-дослідницького піднесення. Розвиваються наукові ідеї, проходить перебудова роботи академії на нових засадах. Для цього періоду характерно висунення ідей і напрямів у землеробстві, рослинництві і агрохімії. Слухаючи лекції видатних діячів того часу, С.С. Рубін часто дискутував, висловлював власну думку. Визначні вчені академії допомогли обдарованому студентові обрати власний шлях у науку, по якому він пішов упевнено, як дослідник і творець.

У підрозділі 2.3. «Уманський період біографії С.С. Рубіна (1917–1985 рр.)» висвітлено багатогранну діяльність С.С. Рубіна на посаді завідувача кафедри

загального землеробства в Уманському сільськогосподарському інституті.

Характеризуючи Уманський період, з'ясували, що це був найбільш продуктивний етап у науковому житті С.С. Рубіна, адже 67 років свого життя він присвятив роботі в УСГІ, очолюючи кафедру загального землеробства від дня заснування і до кінця життя. Підтвердженням чому можуть бути 417 наукових праць, що вийшли друком саме в цей час. Працюючи в УСГІ, Симон Самійлович на базі своїх дослідів при Раді ТСГА, 19 грудня 1936 р. захистив кандидатську дисертацію по темі: «Умови росту молодого саду в залежності від способів використання міжрядь», отримав науковий ступінь доктора сільськогосподарських наук після того, як успішно захистив 22 жовтня 1945 р. при тій же Раді дисертацію на тему: «Утримання ґрунту в садах».

Було встановлено, що у 1930–1932 рр. під його керівництвом закладені оригінальні стаціонарні досліді з вивчення систем утримання ґрунту в садах і удобрення плодкових культур. Ці багаторічні досліді продовжуються і тепер. Вони є найбільш довготривалі не тільки в Україні, але і за кордоном.

На базі цих дослідів розроблені і впроваджуються у виробництво найбільш ефективні системи утримання ґрунту в садах і удобрення плодкових культур, що забезпечило щорічне одержання 30% підвищення врожаю. У 1963 р. на базі вказаних дослідів, при кафедрі землеробства і методики дослідної справи УСГІ, була організована наукова лабораторія з вивчення системи утримання ґрунту в садах. Це дозволило значно розширити тематику досліджень в інтенсивному садівництві.

З'ясовано, що такий напрям наукової роботи кафедри землеробства схвалено Всесоюзною методичною нарадою Всесоюзної академії сільськогосподарських наук ім. В. І. Леніна, яка відбулась в УСГІ 11 – 14 жовтня 1960 р. У резолюції цієї наради була відзначена позитивна робота з питань утримання ґрунту в садах, проведена в УСГІ.

Крім того, встановлено, що під керівництвом С.С. Рубіна проведені широкі фундаментальні дослідження в галузі землеробства і рільництва. У післявоєнні роки С.С. Рубіним вивчались польові і кормові сівозміни різних конструкцій, а також беззмінні посіви кукурудзи, пшениці і озимого жита. На базі цих дослідів у 1973 р. за ініціативою С.С. Рубіна в УСГІ проведено Республіканську, а в 1975 р. – Всесоюзну нараду із сівозмін.

Досліджено наукову спадщину С. С. Рубіна, яка становить 417 наукових праць, серед яких 32 монографії. Установлено, що результати досліджень великого колективу науковців, аспірантів узагальнені ним у книгах «Обробіток ґрунту і міжрядні культури в садах» (1947 р.), «Удобрення плодкових і ягідних культур» (1949 р.) удостоєна Державної премії СРСР III ступеня, «Утримання ґрунту в садах» (1954 р.), «Якісна оцінка польових робіт» (1961, 1966 рр.), «Агротехніка багаторічних трав у польових сівозмінах» (1959р.), «Сівозміни» (1962 р.), «Чим забезпечуються високі врожаї пшениці» (1967 р.), «Плодовий сад на півдні» (1968 р.), «Щоб ґрунти були родючими» (1969 р.), підручник «Загальне землеробство» (1950, 1955, 1960, 1964, 1971, 1976 рр.), шосте видання удостоєно Державної премії УРСР (1982 р.), остання фундаментальна монографія

«Утримання і удобрення ґрунту в інтенсивних садах» (1983 р.) нагороджена Золотою медаллю ім. Мічуріна та багато ін.

С.С. Рубін був ініціатором і організатором шести всесоюзних, регіональних, республіканських і міжреспубліканських нарад із різноманітних питань аграрної науки.

Багаторічна і плідна праця професора С.С. Рубіна високо оцінена і відзначена державними нагородами, почесними званнями. С.С. Рубін користувався заслуженим авторитетом як учений, організатор і керівник фундаментальних досліджень, провідний спеціаліст у різних галузях агрономії, ентузіаст багатьох наукових експериментів.

У третьому розділі **«Наукова та педагогічна діяльність С.С. Рубіна»** детально розкрито напрями науково-дослідницької роботи вченого, досліджено його викладацьку діяльність та наукову школу.

У підрозділі 3.1. *«Науково-дослідницька робота на кафедрі агрохімії, ґрунтознавства й землеробства Уманського сільськогосподарського інституту»* проаналізовано науково-дослідницьку роботу С.С. Рубіна. Ним виконані фундаментальні дослідження процесів ґрунтоутворення в умовах довготривалого (понад 50 років) вирощування саду як деревного агробіоценозу. Вивчені процеси трансформації і профільного розподілу органічних і мінеральних речовин, їх кругообіг та баланс в садових агроекосистемах за різних систем утримання ґрунту та удобрення; особливості мінерального живлення плодкових рослин – надходження і локалізація в органах рослин поживних елементів, у т.ч. мічених ізотопами, з різних шарів ґрунту залежно від їх збагачення на поживні речовини, а також від віку і продуктивності рослин, що має важливе загальнобіологічне значення для розвитку теорії ґрунтового живлення плодоягідних культур.

Прикладними дослідженнями в унікальних довготривалих дослідках встановлена і всебічно обґрунтована та підтверджена практикою водо-регулююча роль парової, дерново-перегнійної та паросидеральної системи утримання ґрунту в садах, переконливо оцінена і показана економічна ефективність їх застосування залежно від умов природного чи штучного зволоження. Встановлені і рекомендовані для промислових насаджень оптимальні норми і дози добрив, розроблені методи і способи їх уточнення в конкретних кварталах садів за даними агрохімічного обстеження ґрунту і рослин з урахуванням ґрунто-кліматичних умов і рівня продуктивності.

Дослідний сад з системою удобрення яблуні, посаджений в 1931 р. і реконструйований в 1982-1984 рр., розпорядженням Кабінету міністрів України № 1103-р від 5.12.2007 р. включено до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання.

Визначені кращі попередники для районованих культур лісостепової зони, встановлена оптимальна структура посівних площ у сівозмінах для господарств різної спеціалізації. Наукові напрацювання кафедри з питань сівозмін використані при написанні книги «Агрономічні основи спеціалізації сівозмін» і при розробці «Рекомендації з впровадження інтенсивних сівозмін з врахуванням спеціалізації сільськогосподарського виробництва Української РСР».

Обґрунтовано доцільність використання поверхневого обробітку ґрунту під озиму пшеницю після гороху і поліпшеного зяблевого обробітку під ярі культури. Встановлена можливість заміни в системі зяблевого обробітку ґрунту під цукрові буряки глибокої оранки середньою або й мілкою. При глибині оранки на 15–17 см урожайність коренеплодів у середньому за 3 роки становила 319 ц/га, 20–22 см – 329 ц/га, 25–27 см – 322 ц/га, 30–32 – 334 ц/га.

У багатьох наукових здобутках С.С. Рубін був першопрохідцем і залишив після себе неповторні наукові надбання найвищих гатунків, сукупність яких сформувала його як одного з найвидатніших вчених зі світовим ім'ям.

У *підрозділі 3.2. «Викладацька діяльність С.С. Рубіна»* досліджено викладацьку діяльність упродовж 50-ти років і роль у підготовці вчених-агрономів.

З'ясовано, що С.С. Рубін був чудовим педагогом і керівником великого творчого науково-педагогічного колективу, він постійно удосконалював методи викладання і навчання студентів, широко впроваджував у навчальний процес технічні засоби і найновіші оригінальні наукові технології. На колекційній ділянці кафедри землеробства з року в рік демонструвалися найбільш удосконалені і раціональні модельні сівозміни для різних зон України, лізіметри, модельні досліди з вивчення дії гербіцидів на різні сільськогосподарські культури, велика колекція насіння бур'янів, необхідне обладнання для вивчення агрофізичних властивостей і температурного режиму ґрунту. Коридори і аудиторії кафедри насичені великою кількістю фактичного експериментального матеріалу, отриманого співробітниками, аспірантами і студентами в результаті завершення наукових досліджень. Це кореневі системи польових, плодкових, овочевих та інших культур, підсумкові дані із закінчених досліджень.

С.С. Рубін у педагогічній діяльності особливу увагу приділяв питанням раціонального планування навчального процесу, поєднання теоретичного навчання з практичною підготовкою студентів, організації навчальної і виробничої практики. Ученому завжди вдавалося залучити до участі в наукових експериментах здібних студентів із наукового гуртка. Багато з них стали вченими, кандидатами і докторами наук.

У *підрозділі 3.3. «Наукова школа професора С.С. Рубіна»* досліджено роль професора С.С. Рубіна як лідера наукової школи в галузі садового і польового землеробства.

Виявлено, що вперше в історії Уманського сільськогосподарського інституту С.С. Рубін створив аспірантуру, яка стала справжньою науковою школою підготовки спеціалістів вищої кваліфікації. Під керівництвом С.С. Рубіна захищено 7 докторів і 62 кандидати наук, багато з яких успішно трудяться й нині в УНУС.

Здійснено класифікацію досліджень наукової школи С.С. Рубіна, з якої випливає, що професор зі своїми учнями працював за такими головними напрямками: система утримання і удобрення ґрунтів в садах, обробіток ґрунту в садах, сівозміни та беззмінні посіви, обробіток ґрунту під польові культури та боротьба з бур'янами, використання гербіцидів у саду тощо.

С.С. Рубіним створені дві всесвітньо відомі наукові школи з таких напрямів: живлення плодових рослин й оптимізація родючості ґрунту в садах та мінімалізація обробітку ґрунту під польові культури і спеціалізація сівозмін.

У **четвертому розділі «Громадська та просвітницька діяльність С.С. Рубіна»** висвітлено громадську та просвітницьку діяльність вченого.

У *підрозділі 4.1. «Громадська робота С.С. Рубіна»* встановлено, що С.С. Рубін, виконуючи величезну роботу в Уманському сільськогосподарському інституті як педагог, науковець, адміністратор, брав активну участь і в громадському житті навчального закладу, міста Умані, Черкаської області. Він обирався депутатом Уманської міської і Черкаської обласної Рад народних депутатів.

До громадської роботи С.С. Рубін прилучився ще на початку своєї трудової діяльності в Уманському технікумі. У 1925–1926 рр. він працює головою ревізійної комісії та в комісії з шефства над Червоною Армією. Навчаючись у академії ім. К.А. Тімірязєва, у 1928 р. С.С. Рубін був членом культкомісії робіткому на Володимирській дослідній станції під час проходження виробничої практики. Перебуваючи в Ойротії, С.С. Рубін очолює профспілковий комітет інституту. Під його керівництвом колектив інституту зібрав кошти на побудову літака «Мічурінець», отримавши за це подяку від керівництва.

Професор С.С. Рубін здійснював активну громадсько-політичну діяльність. 17 грудня 1950 р. його обрано депутатом Уманської міської Ради. 22 лютого 1953 р. обрано депутатом вдруге, 27 грудня 1955 р. – третій раз і 3 березня 1957 р. – четвертий раз. Як депутат міської Ради С.С. Рубін багато уваги надає благоустрою міських околиць, будівництву там клубів, розширенню торгової мережі, культурному обслуговуванню жителів окраїн міста.

Як депутат обласної Ради народних депутатів С.С. Рубін був членом постійної комісії з сільського господарства і охорони природи. Разом з активістами цієї комісії професор С.С. Рубін опікувався збереженням флори і фауни на рідній Уманщині.

Протягом всього життя С.С. Рубін займав активну громадянську позицію у вирішенні нагальних проблем рідного навчального закладу м. Умань, глибоко переймався питаннями, які ставили виборці, сприяв будівництву житлових об'єктів.

У *підрозділі 4.2. «Просвітницько-популяризаторська діяльність вченого»* висвітлено просвітницько-популяризаторську діяльність науковця, без якої неможливе існування обдарованої особистості, небайдужим ставленням до життя, якою був професор С.С. Рубін. Просвітницько-популяризаторську діяльність С.С. Рубін розпочинає під час навчання у сільськогосподарській академії ім. К.А. Тімірязєва в Москві. У 1926–1927 рр. він є членом бюро товариства з шефства над селом.

Проводячи роботу з підготовки кадрів для аграрного виробництва, С.С. Рубін надавав щоденну допомогу шляхом передачі своїх знань, досягнень науки і передового досвіду спеціалістам сільського господарства, агрономам районних відділів сільського господарства, МТС і колгоспів, головам колгоспів, бригадирам

і ланковим через сітку курсів, організованих при інституті і в районах, читанням лекцій і проведенням бесід на районних нарадах і на 3-річних курсах майстрів сільського господарства та на агрономічних конференціях колгоспів, які організовуються в Уманщині за ініціативою інституту. Він передавав свої знання, ділився досвідом, умінням та навичками з усіма бажаючими, досить часто через радіо, пресу і видрук науково-популярної літератури; використовував всі шляхи і можливості для поліпшення сільськогосподарських знань населення.

Керівники, спеціалісти і працівники сільського господарства знали його ще й з особистих зустрічей на конференціях, семінарах, нарадах та безпосередньо в господарствах, які він охоче відвідував, з газет і журналів, де він завжди вчасно реагував на назрілі проблеми галузі щодо їх вирішення.

С.С. Рубін тісно співпрацює з товариством «Знання». Десять років С.С. Рубін очолює правління Уманського міського відділення товариства «Знання» і одночасно є членом обласного і республіканського правлінь цього товариства. За плідну роботу в товаристві «Знання» С.С. Рубін у 1960 р. відзначений грамотою Президії Всеукраїнського товариства «Знання», а у 1977 р. – Знаком Всесоюзного Товариства «Знання».

Виявлено, що багаторічні досліді з вивченням утримання ґрунту в садах, удобрення і чергування культур одержали визнання вчених багатьох країн світу. Його наукові праці опубліковані в Болгарії, Чехії, Румунії, Німеччині, Польщі, Югославії, Китаї, Бельгії, Новій Зеландії. Він учасник міжнародних конгресів і симпозіумів у США і ФРН.

З 1947 р. С.С. Рубін працює на редакторській ниві. Протягом багатьох років С.С. Рубін був відповідальним, головним редактором або членом редакційних колегій ряду наукових праць, які видавались в Україні, наукових рекомендацій, енциклопедичних видань, таких як «Колгоспна виробнича енциклопедія» (1965 р.), «Виробнича енциклопедія садівництва» (1969 р.), міжвідомчий республіканський збірник «Землеробство».

ВИСНОВКИ

1. Аналіз стану наукової розробки дає змогу констатувати, що наукова, організаційна, педагогічна та громадська діяльність професора С.С. Рубіна не були предметом системного і цілісного дослідження. Опубліковані на сьогоднішній день праці лише фрагментарно розкривають деякі аспекти його біографії. Джерельну базу дослідження складають опубліковані праці вченого, неопубліковані архівні матеріали щодо його діяльності, епістолярна спадщина, матеріали преси досліджуваного періоду. Використані методи дослідження історіографічних і архівних джерел дали можливість через поставлені завдання досягти мети дисертаційного дослідження.

2. Провідними чинниками, які сприяли формуванню особистості С.С. Рубіна та становленню його наукового світогляду, були: родинні (мікроклімат, де панували добрі взаємини батьків і дітей був саме тим середовищем, де формувалась особистість майбутнього вченого, велика увага батьків до виховання найкращих людських якостей: чесність, правдивість, скромність, почуття

обов'язку і відповідальності, любов до праці, повага до людей), які вплинули на вступ С.С. Рубіна до нижчого сільськогосподарського училища; культурно-освітні (навчання у двокласному училищі, нижчому сільськогосподарському училищі, Уманському середньому училищі садівництва і землеробства, Московській сільськогосподарській академії ім. К.А. Тімірязєва); науково-педагогічні (вплив і авторитет висококваліфікованих спеціалістів, науковців, професорів, серед яких варто відзначити В.П. Муравйова, В.Р. Вільямса, Д.Н. Прянішнікова, О.Г. Дояренка, П.Г. Шитта, В.І. Едельштейна, І.А. Каблукова, що сприяли обранню С.С. Рубіним професії вченого-агронома).

За допомогою біографічного та хронологічного методів дослідження розроблено періодизацію основних етапів формування С.С. Рубіна як ученого-землезнавця та плідника, що включає в себе три основні періоди: мінський (1900-1917 рр.), навчання і викладацька діяльність у Московській сільськогосподарській академії ім. К. А. Тімірязєва (1926-1930 рр.), уманський (1917-1985 рр.).

3. Наукова спадщина С.С. Рубіна становить 417 наукових праць, серед яких 32 монографії. Результати досліджень великого колективу науковців, аспірантів узагальнені вченим у книгах «Обробіток ґрунту і міжрядні культури в садах» (1947 р.), «Удобрення плодових і ягідних культур» (1949 р.), удостоєна Державної премії СРСР III ступеня, «Утримання ґрунту в садах» (1954 р.), «Якісна оцінка польових робіт» (1961, 1966 рр.), «Агротехніка багаторічних трав у польових сівозмінах» (1959р.), «Сівозміни» (1962р.), «Чим забезпечуються високі врожаї пшениці» (1967 р.), «Плодовий сад на півдні» (1968 р.), «Щоб ґрунти були родючими» (1969 р.), підручник «Загальне землеробство» (1950, 1955, 1960, 1964, 1971, 1976 рр.), шосте видання у 1982 р. удостоєно Державної премії УРСР (1982 р.), остання фундаментальна монографія «Утримання і удобрення ґрунту в інтенсивних садах» (1983 р.) нагороджена Золотою медаллю ім. Мічуріна, та ін.

Ім'я С.С. Рубіна стало візитною карткою Уманського сільськогосподарського інституту. Він був ініціатором і організатором шести всесоюзних, регіональних, республіканських і міжреспубліканських нарад із різноманітних питань аграрної науки.

4. Основними напрямками науково-дослідницької роботи ученого були:

1) Системи утримання ґрунту та удобрення в плодових насадженнях. Виконані фундаментальні дослідження процесів ґрунтоутворення в умовах довготривалого (понад 50 років) вирощування саду як деревного агробіоценозу. Процеси трансформації і профільного розподілу органічних і мінеральних речовин, їх кругообіг та баланс в садових агроєкосистемах за різних систем утримання ґрунту та удобрення; особливості мінерального живлення плодових рослин – надходження і локалізація в органах рослин поживних елементів, у т. ч. мічених ізотопами, з різних шарів ґрунту залежно від їх збагачення на поживні речовини, а також від віку і продуктивності рослин, що має важливе загальнобіологічне значення для розвитку теорії ґрунтового живлення плодоягідних культур.

Прикладними дослідженнями в унікальних довготривалих дослідах ученим

встановлена і всебічно обґрунтована та підтверджена практикою водорегулююча роль парової, дерново-перегнійної та паросидеральної систем утримання ґрунту в садах, переконливо оцінена і показана економічна ефективність їх застосування залежно від умов природного чи штучного зволоження. Встановлені і рекомендовані для промислових насаджень оптимальні норми і дози добрив, розроблені методи і способи їх уточнення в конкретних кварталах садів за даними агрохімічного обстеження ґрунту і рослин з урахуванням ґрунтово-кліматичних умов і рівня продуктивності.

Дослідний сад з системою удобрення яблуні, посаджений у 1931 р. і реконструйований в 1982–1984 рр., розпорядженням Кабінету міністрів України № 1103-р від 5.12.2007 р., включено до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання.

2) Сівозміни. Визначені кращі попередники для районованих культур Лісостепової зони, встановлена оптимальна структура посівних площ в сівозмінах для господарств різної спеціалізації. На базі довготривалих дослідів з сівозмінами в 1973 р. була проведена республіканська нарада з питань сівозмін, а в 1975 р. – всесоюзне виїзне засідання Проблемної Ради з сівозмін. Наукові напрацювання кафедри з питань сівозмін використані при написанні книги «Агрономічні основи спеціалізації сівозмін» і при розробці «Рекомендацій з впровадження інтенсивних сівозмін з урахуванням спеціалізації сільськогосподарського виробництва Української РСР».

3) Обробіток ґрунту під польові культури. Обґрунтовано доцільність використання поверхневого обробітку ґрунту під озиму пшеницю після гороху і поліпшеного зяблевого обробітку під ярі культури. Встановлена можливість заміни в системі зяблевого обробітку ґрунту під цукрові буряки глибокої оранки середньою або й мілкою.

5. Професор С.С. Рубін є новатором-вченим у галузі садівництва. Йому першому в Україні належить ініціатива закладки серії багаторічних дослідів, які дали можливість в нинішній час правильно вирішити питання підвищення родючості ґрунту в садах.

6. Перебуваючи на посаді проректора з наукової і навчальної роботи та одночасно протягом 50-ти років очолюючи кафедру загального землеробства, С.С. Рубін вміло організовував оптимальний навчальний процес – раціональне співвідношення між теоретичними і практичними заняттями з використанням технічних засобів навчання, а також особливу увагу надавав питанням раціонального планування навчального процесу, організації навчальної і виробничої практики.

7. Наукова школа професора С.С. Рубіна, працювала за такими пріоритетними напрямками: системи утримання і удобрення ґрунтів в садах; обробіток ґрунту в садах; сівозміни та беззмінні посіви; обробіток ґрунту під польові культури та боротьба з бур'янами; використання гербіцидів у садах. Під його керівництвом захистили дисертації 69 осіб (7 докторських і 62 кандидатських). З'ясовано, що професором С.С. Рубіним створено дві всесвітньо відомі наукові школи – живлення плодових рослин та оптимізація ґрунту в садах і мінімалізація обробітку ґрунту під польові культури і

спеціалізація сівозмін.

8. Виконуючи величезну роботу в інституті як педагог, науковець, адміністратор, С.С. Рубін брав активну участь і в громадському житті навчального закладу, м. Умань Черкаської області. Він обирався депутатом Уманської міської і Черкаської обласної рад народних депутатів, тривалий час очолював Уманське правління товариства «Знання», був також членом обласного і республіканського правління цього товариства.

9. Професор С.С. Рубін вів велику просвітницько-популяризаторську роботу. Він завжди був на передньому плані аграрного виробництва. Під його керівництвом і безпосередньою участю проведено безліч особистих зустрічей з керівниками, спеціалістами і працівниками сільського господарства на конференціях, семінарах, нарадах та безпосередньо в господарствах. Через газети і журнали він завжди вчасно реагував на назрілі проблеми галузі та сприяв їх вирішенню.

Протягом багатьох років С.С. Рубін був відповідальним, головним редактором або членом редакційної колегії низки видань, в тому числі і енциклопедичних («Колгоспна виробнича енциклопедія», «Виробнича енциклопедія садівництва»), міжвідомчого збірника «Землеробство», праць Уманського сільськогосподарського інституту.

Наукові дослідження С.С. Рубіна добре відомі не тільки в Україні, але і в США, Німеччині, Бельгії, Польщі, Голландії, Новій Зеландії, Болгарії, Угорщині, Румунії, Китаї.

С.С. Рубін систематично висвітлював результати наукових досліджень, які виконували під його керівництвом, у доповідях і повідомленнях на багатьох нарадах і семінарах, у пресі, виступах з доповідями за кордоном.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Гарбар О. Розвиток наукової школи професора С.С. Рубіна / О. Гарбар // Часопис української історії. – Київ, 2011. – Вип. 21. – С. 127 – 129.
2. Гарбар О.П. Викладацька діяльність С.С. Рубіна / О.П. Гарбар // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – Київ, 2011. – №4. – С. 93 – 98.
3. Гарбар О.П. Науково-дослідницька робота професора С.С. Рубіна (1900–1985 рр.) на кафедрі агрохімії, ґрунтознавства і землеробства Уманського сільськогосподарського інституту / О.П. Гарбар // Наукові записки з української історії: збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – Вип. 27. – С. 317 – 322.
4. Гарбар О.П. Становлення наукового світогляду Симона Самійловича Рубіна / О.П. Гарбар // Гілея: науковий вісник. – Київ, 2011. – Вип. 53. – С. 101 – 104.
5. Гарбар О.П. Уманський період діяльності С.С. Рубіна (1917–1985) / О.П. Гарбар // Часопис української історії. – Київ, 2012. – Вип. 24. – С. 166 – 171.
6. Гарбар О.П. Видатний учений-землероб С.С. Рубін / О.П. Гарбар // Актуальні питання українського державотворення: історія та сучасність: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 20–21 січня 2011 р. –

Коломия, 2011. – С.23 – 26.

7. Гарбар О.П. Мінський період життя та діяльності С.С. Рубіна (1900–1917) / О.П. Гарбар // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції молодих учених. – Умань, 2011. – Ч. 2: Економічні та загальноосвітні науки. – С. 155–156.
8. Гарбар О.П. Навчання й викладацька діяльність С.С. Рубіна у Московській сільськогосподарській академії ім. К.А. Тімірязєва / О.П. Гарбар // Проблеми суспільно-політичних, гуманітарних та загальноосвітніх дисциплін в аграрному вузі: збірник наукових статей, присвячений 20–річчю проголошення незалежності України та 15–річчю ухвалення Конституції України. – Умань, 2012. – Вип. 6. – С. 97 – 102.
9. Гарбар О.П. Трудова діяльність С.С. Рубіна у Плодоовочевому інституті ім. І. В. Мічуріна (1941–1945) / О.П. Гарбар // Українська державність: історія та сучасність: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 20–ій річниці Всеукраїнського референдуму (Київ, 1–2 грудня 2011 р.). – Київ, 2012. – С. 104 – 106.

АНОТАЦІЯ

Гарбар О.П. Професор С.С. Рубін (1900 – 1985 рр.): наукова, організаційна, педагогічна та громадська діяльність. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки і техніки. – Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, 2012.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню діяльності видатного українського землезнавця й плодівника С.С. Рубіна (1900-1985рр.). Для поглибленого історико-аналітичного дослідження визначено основні періоди діяльності вченого. У роботі розкрито умови формування наукового світогляду вченого. Проаналізовано його організаційну, науково-дослідницьку, викладацьку діяльність. Досліджено громадську роботу і просвітницько-популяризаторську діяльність. З'ясовано основні напрями його наукових досліджень. Відтворення цілісної картини діяльності С.С. Рубіна дало змогу зробити висновок про його вагомий внесок у розвиток науки, історії науки, культури України.

Ключові слова: С.С. Рубін, садове землеробство, рільництво, науково-дослідницька робота, викладацька діяльність, громадська робота, просвітницько-популяризаторська діяльність.

АННОТАЦИЯ

Гарбар О.П. Профессор С.С. Рубин (1900 – 1985 гг.): научная, организационная, педагогическая и общественная деятельность. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.07 – история науки и техники. – Государственное высшее учебное заведение «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды». – Переяслав-Хмельницкий, 2012.

Диссертация посвящена исследованию научной, организационной, педагогической и общественной деятельности выдающегося украинского земледельца и плодОВОДА С.С. Рубина.

Работа состоит из введения, четырех разделов, выводов к каждому разделу, общих выводов, дополнений, списка использованных источников.

В введении обоснованы актуальность и научная новизна диссертационного исследования; показана связь работы с научной темой и практическое значение полученных результатов; определены цель, задачи, объект и предмет исследования; обусловлены хронологические границы и методы исследования, приведены сведения об апробации, публикациях автора и структуре диссертационной работы.

В первом разделе «Историография, источники и методология исследования» аргументирована степень разработанности проблемы, определены направления, требующие дальнейшего изучения. Отмечено, что деятельность С.С. Рубина не была предметом комплексного научного исследования, а историографический обзор убедительно показал что избранная тема освещалась предыдущими исследователями только фрагментарно.

Во втором разделе «Главные этапы формирования С.С. Рубина как ученого-земледельца и плодОВОДА» установлено, что основными факторами, способствующими формированию научного мировоззрения и личности ученого были: родственные, которые повлияли на поступление С.С. Рубина в нижнее сельскохозяйственное училище; культурно-просветительские (учеба в двухклассном училище, Минском сельскохозяйственном училище, Уманском среднем училище садоводства и земледелия, Московской сельскохозяйственной академии); научно-педагогические (влияние и авторитет высококвалифицированных специалистов, научных работников, профессоров таких как В.П. Муравев, В.Р. Вильямс, Д.М. Прянишников, А.Г. Дояренко, П.Г. Шытт, В.И. Эдельштейн, И.А. Каблуков).

Установлено что он автор 417 научных трудов, среди которых 32 монографии. Результаты исследований большого коллектива научных работников, аспирантов обобщены С.С. Рубиным в книгах «Обработка почвы и междурядные культуры в садах» (1947 г.), «Удобрение плодовых и ягодных культур» (1949 г.), удостоена Государственной премии СССР III степени, учебник «Общие земледелие» (1950, 1955, 1960, 1964, 1971, 1976 гг.), шестое издание удостоено Государственной премии УССР (1982 г.), последняя фундаментальная монография «Содержание и удобрение почвы в интенсивных садах» (1983 г.) награждена Золотой медалью им. Мичурина.

Он был инициатором и организатором шести всесоюзных, региональных, республиканских и межреспубликанских совещаний по разным вопросам аграрной науки.

В третьем разделе «Научная и педагогическая деятельность С.С. Рубина» проанализирована научно-исследовательская работа на кафедре агрохимии, почвоведения и земледелия Уманского сельскохозяйственного института. Установлено, что С.С. Рубин оставил научное наследие, которое имеет важное практическое значение в садовом и полевом земледелии. Многолетние

исследования по изучению почвы в садах, удобрение и чередование культур признаны уникальными в мире. Профессор С.С. Рубин есть первопроходцем в области садоводства. Он первый в Украине провел многолетние исследования которые дали возможность сегодня правильно решить вопрос повышение плодородия почвы в садах.

Нами исследована преподавательская деятельность С.С. Рубина. Профессор С.С. Рубин за более чем 60 лет работы в УСГИ сделал большой вклад в развитие аграрного просвещения и науки. Он умело организовывал оптимальный учебный процесс – рациональное соотношение между теоретическими и практическими занятиями.

Научная и учебная база кафедры общего земледелия, созданная С.С. Рубиным обеспечивает подготовку агрономов, плодоводов, овощеводов и кадров высшей квалификации (кандидатов и докторов наук) на высоком теоретическом уровне.

Установлено, что С.С. Рубиным создано две всемирноизвестные научные школы: питание плодовых растений и оптимизация плодородия почвы в садах; с усовершенствованием структуры посевных площадей, системы севооборотов и обработки почвы под основные сельскохозяйственные культуры.

В четвертом разделе «Общественная и просветительская деятельность С.С. Рубина» освещена общественная работа и просветительно-популяризаторская деятельность С.С. Рубина.

Ключевые слова: С.С. Рубин, садовое земледелие, полеводство, научно-исследовательская работа, преподавательская деятельность, общественная работа, просветительно-популяризаторская деятельность.

ANNOTATION

Harbar O.P. Professor Rubin S.S. (1900 – 1985): scientific, organizational, pedagogical and social work. – Manuscript.

Dissertation for conferring scientific degree of a candidate of historical sciences in speciality 07.00.07 – history of science and technology – “Pereiaslav-Khmenlnitsky State Pedagogical University named after Hryhoriy Skovoroda”. – Pereiaslav-Khmenlnitsky, 2012.

The dissertation is devoted to a complex research of the activity of an outstanding researcher in soil science and fruit growing S.S. Rubin (1900 – 1985). To do the in-depth historical and analytical research the main periods in the scientist’s activity were determined. The conditions of formation of the scientific outlook of the scientist were highlighted. His organizational, scientific-research and teaching activity was analyzed. Selfless social and educational activity was analyzed. Main directions of his scientific research were elucidated. The reproduction of an integral picture of the activity of S.S. Rubin made it possible to draw conclusions about his considerable contribution into the development of science, history of science and culture of Ukraine.

Key words: S.S. Rubin, horticultural arable farming, husbandry, scientific-research work, teaching activity, social work, education and popularization activity.